

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาโดยวิธีการสัมภาษณ์ สัมผัส และใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม คือกลุ่มประชากรตัวอย่างในพื้นที่จำนวน 120 คน ข้าราชการในพื้นที่จำนวน 10 คน และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 6 คน สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า การดำเนินโครงการฝ่ายเชิงรายมีทั้งกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างมาก ผู้ที่ได้รับผลกระทบบ้าง และผู้ที่ได้รับผลกระทบน้อยโดยตัวแปรที่สำคัญที่ส่งผลกระทบคือ ระยะทางระหว่างบริเวณพื้นที่ทำกินหรือบริเวณพื้นที่อยู่อาศัยกับโครงการฯ และพื้นที่ดังกล่าวอยู่บริเวณสองฝั่งของแม่น้ำกกหรือไม่ กล่าวคือถ้าอยู่บริเวณใกล้โครงการและอยู่ริมฝั่งแม่น้ำกกจะได้รับผลกระทบมาก ผู้ที่อยู่ห่างไกลโครงการฯ ได้รับผลกระทบน้อย ส่วนผู้ที่อยู่บริเวณกึ่งกลางโครงการฯ ไม่ได้ได้รับผลกระทบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ผลกระทบ อันเนื่องมาจากการก่อสร้างหรือดำเนินการโครงการฯ ทางด้านสังคม

1.1) ทางด้านสุขภาพอนามัย

การศึกษาผลกระทบทางด้านสุขภาพได้ใช้ความถี่/บ่อยในการเป็นโรคทั่วไป โรคติดต่อ และโรคที่เกี่ยวข้องจากการอุปโภคบริโภคแม่ น้ำกกในการแสดงให้เห็นถึงผลกระทบพบว่า หนึ่งในสี่ของประชากรตัวอย่างได้รับผลกระทบทางด้านสุขภาพอย่างมาก เช่น ท้องร่วง ผื่นคัน อาเจียน ปวดท้อง ไข้หวัด เป็นต้น ภายหลังการดำเนินโครงการฯ เมื่อเทียบกับก่อนการดำเนินโครงการฯ

1.2) การรวมกลุ่ม/การรวมตัวกันทางสังคมของประชากรแบ่งตามลักษณะกิจกรรม

การรวมกลุ่ม/การรวมตัวกันทางสังคมของประชากร ทั้งที่เป็นกลุ่มทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม หรือสิ่งแวดล้อม ล้วนมีการรวมกลุ่มกันมาเป็นเวลานานก่อนการดำเนินโครงการฯ ยกเว้นกลุ่มทางสิ่งแวดล้อมที่ใช้ชื่อกลุ่มว่า กลุ่มรักษ์ฝ่ายเชิงรายที่ก่อตั้งขึ้น เพื่อดำเนินการที่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายเชิงรายซึ่งกลุ่มนี้ผู้ก่อตั้งคือข้าราชการ ประชาชนในพื้นที่ไม่ได้มีความต้องการหรือมีส่วนร่วมมากนัก เนื่องจากไม่ได้มาจากความต้องการของตน จึงไม่มีความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม

2) ผลกระทบอันเนื่องมาจากการก่อสร้างหรือดำเนินการโครงการฯ ทางด้านเศรษฐกิจ

2.1) รายได้ของครอบครัว จากทั้งอาชีพหลักและอาชีพรอง

จากการศึกษารายได้จากอาชีพหลักและอาชีพรองแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือผู้ที่มีรายได้เพิ่มขึ้นส่วนมากเป็นประชากรที่ประกอบอาชีพรับราชการ ค้าขาย คูดทราย ท่องเที่ยว มีบางส่วนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ที่มีผลผลิตเพิ่มขึ้นแต่เป็นส่วนน้อย ส่วนผู้ที่มีรายได้ลดลงประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประมง เลี้ยงสัตว์ และค้าขายบางส่วน จากการที่ผลผลิตลดลงหรือไม่มีคุณภาพ ส่วนที่เหลือเป็นผู้ที่ไม่ออกความเห็น ประชากรส่วนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการดำเนินโครงการฯ คือ ประชากรที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ประมง เลี้ยงสัตว์ และค้าขาย ที่มีร้านค้าอยู่บริเวณชายหาดริมฝั่งแม่น้ำกก

2.2) ค่าใช้จ่ายในสาขาอาชีพหลักและอาชีพรองที่เพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากการดำเนินโครงการฯ

จากการศึกษาค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่เพิ่มมากขึ้นทั้งในสาขาอาชีพหลักและอาชีพรอง พบว่าค่าใช้จ่ายจากอาชีพหลักและอาชีพรองแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ผู้ที่มีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น ส่วนมากเป็นประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ที่ต้องเพิ่มปริมาณการใช้สารเคมีจากการที่คุณภาพน้ำเลวลง และค่าใช้จ่ายในการใช้กระแสไฟฟ้าในการคังน้ำจากการที่ปริมาณน้ำไม่เพียงพอ ส่วนประชากรที่ประกอบอาชีพรับราชการ ค้าขาย คูดทราย ท่องเที่ยว มีบางส่วนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์แต่เป็นส่วนน้อย เป็นผู้ที่มีค่าใช้จ่ายลดลง เนื่องจากได้รับปริมาณน้ำอย่างเพียงพอ ส่วนที่เหลือเป็นผู้ที่ไม่ออกความเห็น

2.3) ภาระหนี้สินอันเป็นผลมาจากการดำเนินโครงการฯ

จากการศึกษาภาระหนี้สินจากผลผลิตและค่าใช้จ่ายจากการใช้เครื่องมือการผลิตสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีค่าใช้จ่ายลดลง กลุ่มนี้โดยมากเป็นกลุ่ม ข้าราชการ คูดทราย ขันเรือ เกษตรและเลี้ยงสัตว์บางส่วน กลุ่มนี้มีค่าใช้จ่ายทางเครื่องมือการผลิตลดลง ภาระหนี้สินจึงลดลงตามไปด้วย ส่วนกลุ่มที่มีภาระหนี้สินเพิ่มคือกลุ่มที่ได้รับปริมาณน้ำจากโครงการฯ น้อยและน้ำที่ได้รับมีคุณภาพเลว จึงต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายที่เป็นเครื่องมือทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้นจากการใช้สารเคมี เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง สารเร่งใบและเครื่องสูบน้ำ ประกอบกับผลผลิตที่ได้คุณภาพต่ำ โดยเฉพาะกลุ่มที่ประกอบอาชีพประมง รายจ่ายที่เพิ่มขึ้นกับการที่ไม่ได้พันธุ์ปลาทำให้เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด ส่วนที่เหลือคือผู้ที่ไม่ออกความเห็น

3) ผลกระทบอันเนื่องมาจากการก่อสร้างหรือดำเนินการก่อสร้างหรือดำเนินการโครงการฯ ทางวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรมฯ

3.1) การให้ความร่วมมือกับชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ประชากรมีการให้ความร่วมมือกับชุมชน ผ่านทางองค์การรัฐบาล ผ่านองค์การเอกชน และผ่านทางเครือข่าย ซึ่งความร่วมมือทางด้านต่างๆ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ

การดำเนินโครงการ ฯ โดยตรง

3.2) บทบาทของบุคคลในชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ประชากรในชุมชนต้องการมีบทบาทในการมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจดำเนินการต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งการมีส่วนร่วมผ่านทางประชาคมติ ประชาพิจารณ์ นอกจากนี้เกี่ยวกับโครงการฝายเชิงทราย ชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบโครงการฯ ต้องการลดผลกระทบจากโครงการฯ ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

3.3) ความคิดเห็นต่อสถานการณ์ในชุมชนที่เกี่ยวกับโครงการฝายเชิงทราย

จากการศึกษาแบ่งออกเป็นความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบัน กับความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ในอนาคต เกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันประชากรมีความเห็นเกี่ยวกับโครงการฯ ทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการฯ

ส่วนความคิดเห็นต่อสถานการณ์ที่จะเกิดในอนาคต ประชากรเชื่อว่า รัฐจะไม่ยอมมอบอำนาจให้ชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการดำเนินการของโครงการฯ และรัฐจะจัดหาโครงการฯ ใหม่ เกี่ยวกับการพัฒนามาเพิ่มในพื้นที่ในอนาคต โดยขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรับรู้ หรือตัดสินใจโครงการฯ แต่แม้จะมีโครงการฯ ใหม่เกิดขึ้น หากรัฐก็ยังคงสนใจการดำเนินการ หรือการติดตามตรวจสอบโครงการฯ แต่ก็ยอมรับว่าโครงการ ฯ อาจไม่ได้รับความใส่ใจเท่าเดิม และท้ายสุดรัฐจะไม่มอบสิทธิในการจัดการทรัพยากรชุมชนคืนสู่ชุมชน ไม่ว่าจะผ่านทางองค์กรชุมชนหรือไม่

4) ปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหา

จากการศึกษาพบว่าในพื้นที่ประชากรได้รับผลกระทบทางลบที่สำคัญจากการดำเนินโครงการฝายเชิงทรายทางด้านรายได้จากอาชีพหลักและอาชีพรอง ค่าใช้จ่ายในอาชีพหลักและอาชีพรองเกี่ยวกับเครื่องมือการผลิต ภาระหนี้สิน และสุขภาพอนามัย

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการฯ ต่ออาชีพหลักและอาชีพรอง ส่งผลโดยตรงกับประชากรตัวอย่างที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมบางส่วนที่ทำนา สวนผัก โดยเฉพาะในพื้นที่ที่อยู่ตอนปลายโครงการฯ เนื่องจากได้รับน้ำในปริมาณน้อยและน้ำไม่มีคุณภาพ ส่วนประชากรที่ประกอบอาชีพประมง ไม่สามารถหาปลาบริเวณเหนือโครงการฯ ได้ เนื่องจากปริมาณน้ำที่สูงขึ้น น้ำนิ่ง และน้ำมีคุณภาพไม่ดี มีกลิ่นเหม็นและมีตะกอนมากขึ้น ทำให้พันธุ์ปลามีน้อยและมีขนาดเล็กลง นอกจากนี้ประชากรที่ประกอบอาชีพค้าขายตามริมฝั่งน้ำก ได้รับผลกระทบจากโครงการฯ เพราะทำให้เกาะแก่งตามธรรมชาติที่มีหายไป พื้นที่ที่เคยทำการค้าก็ลดลง ทศณียภาพที่เปลี่ยนไปส่งผลทำให้ประชากรในพื้นที่ไม่ออกมาใช้พื้นที่ดังกล่าวพักผ่อนมากเหมือนก่อนการดำเนินโครงการฯ

ส่วนค่าใช้จ่ายในอาชีพหลักและอาชีพรองเกี่ยวกับเครื่องมือการผลิตหลังจากการดำเนินโครงการฯ ประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้ง การทำนา สวนผัก สวนผลไม้ ทำไร่ การประมง ต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นจากการเพิ่มปริมาณของเครื่องมือการผลิตประเภทสารเคมี โดยเฉพาะปุ๋ย สารเคมีที่ช่วยในการหายใจของใบพืช และค่าไฟฟ้าจากการสูบน้ำเข้าในพื้นที่ทำการเกษตรและในบางกรณีต้องสูบน้ำเพื่อล้างใบพืชที่มีตะกอนจับ ซึ่งตะกอนดังกล่าวนั้นมากับแม่น้ำกนเนื่องจากการดำเนินโครงการฯ สุดท้ายค่าใช้จ่ายที่มากขึ้นประกอบกับรายได้ที่ลดลงทำให้ภาระหนี้สินของเกษตรกร ชาวประมง และผู้เลี้ยงสัตว์ มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการดำเนินโครงการฯ

จากการศึกษาพบว่า ตัวแปรสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อประชากรในพื้นที่ที่สามารถแบ่งออกเป็น

1) การศึกษาพบว่า ประชากรตัวอย่างจำนวนมากตอบแบบสอบถามว่า ไม่ทราบเหตุผลเนื่องจากความไม่รู้ ต้องการความสงบและไม่เห็นประโยชน์ใดๆ ในการพยายามดำเนินการต่างๆ สาเหตุหลักคือ ประชากรตัวอย่างมีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา และมีมัธยมศึกษาตอนต้นเท่านั้น เมื่อมีปัญหาจึงใช้วิธีการหลบเลี่ยงไม่สามารถเผชิญปัญหา เนื่องจากไม่รู้ว่ปัญหาที่ได้รับนั้นเป็นปัญหาจริงหรือไม่ หรือเชื่อว่ารัฐจะหาแนวทางที่คิดมอบให้เพื่อแก้ปัญหาเสมอ การพยายามขึ้นมาดำเนินการใดๆ หรือเสนอความคิดใด ๆ จึงไม่มีความจำเป็น เมื่อมีการดำเนินโครงการฯ และอาชีพได้รับผลกระทบก็ขอความช่วยเหลือจากรัฐในการหาอาชีพเสริม หรือทำอาชีพใหม่ โดยไม่ได้มีการศึกษาปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขอย่างจริงจัง การศึกษาสำหรับประเทศไทยจึงยังเป็นปัญหาพื้นฐานในการพัฒนาอย่างมาก

2) การดำเนินการโครงการจากการศึกษาพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้น เนื่องจากการดำเนินโครงการของรัฐที่มีการแบ่งสรรปันน้ำอย่างไม่ยุติธรรม ในบางพื้นที่น้ำที่ได้รับไม่เพียงพอ โดยเฉพาะบริเวณตอนปลายโครงการฯ ซึ่งเป็นปัญหาต่อการดำเนินอาชีพของประชากรในพื้นที่ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาก

3) การไม่มีมาตรการป้องกันและแนวทางแก้ไขที่ดีของโครงการ การดำเนินโครงการฯ ยังไม่มีแนวทางใดที่แสดงออกถึงความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาที่น่าเฝ้าหมิ่น น้ำตกตะกอน คุณภาพน้ำในการอุปโภคบริโภค และการพังทลายของดินอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งกำลังเป็นปัญหาทางสุขภาพอนามัย และเป็นปัญหาทางด้านการอยู่อาศัยและประกอบอาชีพที่ประชากรในพื้นที่ประสบอยู่

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นที่เกิดจากการดำเนินโครงการฯ พบว่า ประชากรตัวอย่างในพื้นที่ที่มีความเห็นว่แนวทางการแก้ปัญหาคือ การให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการฝ่ายเชียงราย รวมทั้งโครงการต่าง ๆ ของรัฐ ทั้งการจัดการ ตรวจสอบ และลดผลกระทบทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อลดปัญหาความไม่เป็นธรรมใน

การจัดสรรน้ำ ความล่าช้าในการดำเนินการต่างๆของรัฐ และที่สำคัญชุมชนเท่านั้นที่รู้ความต้องการ และปัญหาของตนดีที่สุด

โดยการให้ประชากรในชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ผลกระทบจากโครงการต่าง ๆ ทั้งก่อนการดำเนินโครงการ ระหว่างการดำเนินการและหลังการดำเนินการ แต่เนื่องจากกรณีโครงการฝายเชียงรายไม่ได้มีการเปิดให้สาธารณชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ ดังนั้นแนวทางในการแก้ปัญหาคือการให้ประชากรในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ ทั้งการจัดการ ติดตาม ตรวจสอบ โครงการ เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างรวดเร็ว แก้ไขปัญหาตรงจุด และยุติธรรม

ตามที่กล่าวมาข้างต้นประชากรตัวอย่างทั้งประชากรในพื้นที่ ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง และนักวิชาการต่างเสนอความเห็นเกี่ยวกับแนวทางการแก้ปัญหาจากโครงการฯ ที่มีความคล้ายคลึงกันคือต่างมีความเห็นว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาคือลดผลกระทบจากโครงการฯ กระทำได้โดยการให้ประชากรในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการพิจารณา ผ่านทางประชาคมติ ประชาพิจารณ์ ก่อนการดำเนินโครงการฯ โดยได้รับข้อมูลอย่างเพียงพอจากผลการศึกษาผลกระทบทางสังคม (SIA) และสิ่งแวดล้อม (EIA) และสามารถติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล การดำเนินการของโครงการฯ และมีส่วนในการดำเนินโครงการฯ เช่น การจัดสรรน้ำ การควบคุมการปิดเปิดฝาย ซึ่งการได้มีส่วนร่วมของประชากรในชุมชนจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคตต่อไป

6.2 การอภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า การดำเนินการของ โครงการฝายเชียงรายได้สร้างผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมต่อประชากรบางกลุ่มในพื้นที่ศึกษา โดยเฉพาะผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม เช่น คุณภาพน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ ที่ส่งผลโดยตรงต่อภาวะทางเศรษฐกิจ ทำให้ภาระหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นผลให้บทบาทสังคม ทั้งในครอบครัวและชุมชนลดลง อันอาจส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรม เช่น การสืบต่ออาชีพ

มูลเหตุของปัญหามาจากการพัฒนาชนบทอันเกิดความสัมพันธ์ระหว่างระบบราชการ และระบบสังคมชนบท เกิดจากการขาดความเข้าใจกันอย่างแท้จริง และชาวชนบทมีแนวโน้มที่จะถูกรอบงำด้วยอิทธิพลของระบบราชการ และอิทธิพลของสังคมเมืองที่ระบบราชการพาเข้าสู่ชนบท ทำให้ชาวชนบทมักรอคอยความช่วยเหลือจากทางราชการ ไม่พยายามที่จะช่วยตนเอง หรือไม่มีความพยายามในการนำอำนาจอันชอบธรรมของตนมาใช้ ขณะที่เจ้าหน้าที่ระดับสูงของระบบราชการทั่วไปก็มักไม่เข้าใจสังคมชนบทและงานพัฒนาชนบท จึงมุ่งแต่พัฒนาวัตถุ ส่งผลให้ไม่เกิดการพัฒนาดน อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาชนบท และการมุ่งพัฒนาวัตถุก็ไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน ดังเช่นโครงการฝายเชียงราย เป็นต้น สอดคล้องกับ ทฤษฎีระบบ

ปัญหาการพัฒนาชนบท (A system theory of rural development problems) ของสัญญา สัญญา วิวัฒน์ (2542) ที่กล่าวไว้ในหนังสือทฤษฎีสังคมวิทยา การสร้าง การประเมินค่า และการใช้ ประโยชน์

ดังนั้นแนวทางการแก้ปัญหาเบื้องต้นคือ การพยายามผลักดันให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการดำเนินการ โครงการพัฒนาต่างๆ และการทำการประเมินผลกระทบของโครงการ โดยควรมี การประเมินผลกระทบทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะ แนวทางการ ประเมินผลกระทบทางสังคม (SIA) เพราะโดยสรุป การประเมินผลกระทบทางสังคมเป็นการ ศึกษาผลกระทบของโครงการที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน คนที่อาศัยในชุมชนและสังคม จะคาดคะเน การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตที่จะเกิดขึ้น พร้อมกับนำเสนอ มาตรการในการลดผลกระทบทางสังคม เพื่อประกอบการพิจารณาทางเลือกโครงการ และการ ปรับเปลี่ยนโครงการให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนและสังคมในพื้นที่ และให้เกิดประโยชน์รวมถึง ลดผลกระทบทางลบแก่ชุมชนและสังคมให้มากที่สุด

แต่ในกรณีของ โครงการฝายเชิงทรายที่ได้ดำเนินการไปแล้วไม่ได้มีการทำการประเมิน ผลกระทบทางสังคม และถึงแม้ว่าได้ทำการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมหากก็ยังพบปัญหา ภายหลังจากดำเนินการดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม เนื่องจากคุณสมบัติทางกายภาพทางเคมีและทางชีวภาพ เปลี่ยนแปลงไป โดยปัจจุบันในแม่น้ำก็มีสิ่งเจือปนอยู่ในน้ำเป็นจำนวนมากเช่น ตะกอนดิน สารเคมี เศษวัสดุหรือของเสียต่างๆ ซึ่งเป็นสาเหตุมาจากการพังทลายของดิน การเกษตรแผนใหม่ การ เลี้ยงสัตว์ หรือระบายสิ่งโสโครกจากแหล่งชุมชน และเมื่อโครงการฝายเชิงทรายถูกสร้างขึ้น ตัว ฝายได้ขวางทางเดินของน้ำส่งผลให้ สิ่งเจือปนตกตะกอนอยู่ใต้น้ำหรืออยู่เหนือฝาย คุณภาพของ น้ำจึงเกิดการเปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดปัญหาต่อการใช้น้ำเพื่อประโยชน์ทั้งทางด้านอุปโภคบริโภค การเกษตร โดยเฉพาะการประมง จากการลดลงของพันธุ์ปลา

2) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำไม่เหมาะสม และขาดประสิทธิภาพ กล่าวคือ โครงการฝายเชิงทรายทำกรกั้นน้ำเพื่อผลประโยชน์ทางการเกษตร ควบทนาย และการท่องเที่ยว หากแต่การดำเนินการของโครงการ ฯ ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ทำให้ผลตอบแทนที่ควรจะได้ รับจากการใช้น้ำชลประทานยังมีน้อยกว่าที่สามารถจะทำได้จริง กล่าวคือ พื้นที่ในโครงการบาง พื้นที่ได้รับน้ำในปริมาณน้อยทำให้ผลผลิตไม่มีคุณภาพและได้ผลผลิตน้อย และถึงแม้ในบางพื้นที่ ที่มีปริมาณน้ำมาก ได้ผลผลิตสูง หากแต่ตามมาตรฐานควร ได้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ส่วนการกั้นน้ำเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำเป็นการให้ความสะดวกในการท่องเที่ยวทางเรือ ไม่เหมาะสมอย่างมาก เนื่องจากนักท่องเที่ยวมาปีละ 3-5 เดือน และการกั้นน้ำก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น ส่วนการดูทรายซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยการพัฒนาสิ่งก่อสร้างก็ไม่ได้มีปริมาณหรือได้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน

3) ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ในพื้นที่ศึกษาไม่มีการขาดแคลนน้ำ เพื่อการอุปโภค บริโภค แต่ปัญหาการขาดแคลนน้ำเป็นผลมาจากการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ โดยการปลูกพืชซ้ำ เช่น การทำนาปรัง

4) ขาดการวางแผนการใช้ที่ดิน ในพื้นที่ศึกษาประชากรทำการปลูกพืชตามกลุ่มหรือ ตามที่พัฒนากรแนะนำ โดยพืชส่วนมากเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทางรัฐสนับสนุน หากแต่ไม่ได้มีการทำ รายละเอียดถึงความเหมาะสมในการเพาะปลูกทั้งสภาพดิน ปริมาณน้ำ จึงส่งผลกระทบต่อขาดแคลนน้ำในการเกษตร การพังทลายและเสื่อมสภาพของดิน

5) ขาดการพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างจริงจัง ในพื้นที่ศึกษาแม้องค์กรชุมชนจะเป็น ทางออกในการแก้ปัญหาที่ดี จากปัจจัยพื้นฐานที่สามารถเข้าในสภาพปัญหาและสามารถดำเนินการ แก้ไขได้รวดเร็ว และตรงจุด หากแต่องค์กรชุมชนขาดความรู้ในการพัฒนาอย่างจริงจังต่อปัญหาที่ เกิดขึ้น

จากการศึกษาพบว่าปัญหาหรือผลกระทบเกิดจากการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของรัฐบาล จากการส่งเสริมการปลูกพืชเชิงพาณิชย์และมุ่งเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยขาดความสนใจ หรือศึกษาคุณภาพชีวิตของบุคคลในชุมชนที่เกี่ยวข้อง กรณีโครงการฝายเชิงรับไม่มีความจำเป็น เนื่องจากในพื้นที่มีปริมาณน้ำมากพอต่อการอุปโภคและบริโภค รวมทั้งเพียงพอต่อการเกษตรใน แบบที่ถูกต้องจากการวางแผนการใช้ที่ดินที่ดีไม่จำเป็นต้องปลูกพืชเชิงพาณิชย์แบบที่รัฐสนับสนุน นอกจากนี้โครงการฝายเชิงรับยังเป็นตัวเร่งให้ คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม ส่งผลโดยตรงในการ อุปโภคบริโภคและยังส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพของสัตว์น้ำในแม่น้ำกก

โดยรวมโครงการฝายเชิงรับจึงขาดประสิทธิภาพในการดำเนินการ กล่าวคือ เมื่อการ พัฒนาของรัฐ โดยการส่งเสริมให้ปลูกพืชเพื่อการพาณิชย์ การส่งเสริมก่อสร้าง การส่งเสริม การท่องเที่ยว ทำให้เกิดโครงการฝายเชิงรับขึ้น หากแต่กลับสร้างหรือก่อให้เกิดผลกระทบมากมาย เช่น ปริมาณน้ำลดลง คุณภาพน้ำ การพังทลายของดิน และการสูญเสียความหลากหลายทาง ชีวภาพของพันธุ์ปลา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

จากการศึกษายังพบว่าชุมชนไม่สามารถออกจากระบบการพัฒนาของรัฐได้เต็มตัว จากการ ไม่ต้องการเสนอความคิด เชื้อการแก้ปัญหาจากรัฐ ดังนั้นการค่อยๆ ปรับเปลี่ยนเข้าสู่แนวทางใหม่ โดยการให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการพิจารณาโครงการ ดำเนินการ ติดตามตรวจสอบ

โครงการ โดยรัฐให้อำนาจเต็มที่ การแก้ปัญหาจะตรงกับความต้องการของชุมชน ยังส่งผลในการลดผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง และยังเป็นพื้นฐานไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในโอกาสต่อไป

6.3 ข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์ปัญหานั้นมาสู่การแนะแนวทางแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนในอนาคตของพื้นที่ศึกษาค้างนี้

1) ทำการประเมินผลกระทบทางสังคมอย่างละเอียดและเร่งด่วน เพื่อคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตที่จะเกิดขึ้น ทำให้สามารถหามาตรการในการลดผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยนำมาตรการดังกล่าวไปปรับเปลี่ยนโครงการให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนและสังคมในพื้นที่ที่ได้ทำการวิจัย เพื่อให้เกิดประโยชน์รวมถึงลดผลกระทบทางลบแก่ชุมชนและสังคมให้มากที่สุด

2) ควรมีการออกกฎหมายและกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากรน้ำ เพื่อให้การใช้น้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และป้องกันไม่ให้เกิดมลภาวะต่อแหล่งน้ำและสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ควรมีการกำหนดมาตรการเพื่อให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เช่น ป่าไม้ ดิน ความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อช่วยสนับสนุนในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรน้ำ ให้เป็นไปอย่างได้ผล เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

3) การวางแผนการใช้ที่ดิน พื้นที่แต่ละแห่งมีลักษณะดินที่มีคุณสมบัติแตกต่างกัน จึงมีการนำมาใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกันไป กล่าวคือบางแห่งสามารถทำการเกษตรหรือทำป่าไม้ได้อย่างเดียว ขณะที่พื้นที่อีกแห่งสามารถทำการเพาะปลูกหลายๆ อย่างได้

การวางแผนที่ดินคือการหาความสามารถของการใช้ประโยชน์ของดินในแต่ละพื้นที่แล้วใช้ประโยชน์นั้นๆ อย่างเหมาะสม เช่น พื้นที่ที่เหมาะสมกับการเกษตรกรรมเหมาะกับการปลูกข้าว พืชไร่ หรือพืชสวน พื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

การวางแผนการใช้ที่ดินอย่างดีจะเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในระดับหนึ่ง เนื่องจากปลูกพืชที่เหมาะสม ผลผลิตดีมีคุณภาพสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นแนวทางหนึ่งของทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท (A theory of Self-reliance of Rural Communities) ทำให้มีความสามารถในการดำรงอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ การพึ่งตัวเองได้ ก่อนอื่นในระดับปัจเจกชน (Individual) และชุมชนในอันดับต่อไป ถือได้ว่าเป็นการพึ่งตนเองได้ทางเครื่องมือ (Technological Self-reliance) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (Economic Self-reliance) การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources Self-reliance) การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ

(Psychological Self-reliance) และการพึ่งตนเองได้ทางสังคม (Socio-cultural Self-reliance) ซึ่งทฤษฎีนี้เป็น แนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

4) การใช้เครือข่ายประชาชน พื้นฐานในการแก้ไขปัญหามุมชนทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมคือบุคคล ดังนั้นตัวแปรที่สำคัญคือการใช้ เครือข่ายประชาชน ซึ่งเป็นการประสานงานของบุคคล กลุ่มหรือองค์กรหลาย ๆ องค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคลกลุ่มหรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลายาวนานพอสมควร แม้อาจจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหาที่สามารถติดต่อได้ หากมีการจัดตั้งเครือข่ายขึ้นมา การแก้ปัญหาต่างๆ ก็สามารถที่จะแก้ปัญหาได้รวดเร็ว และจะขยายวงกว้างออกไปด้วย

5) การพัฒนาศักยภาพผู้นำ องค์กรชุมชนและกลุ่ม พื้นฐานสำคัญในการแก้ปัญหาชุมชนอีกกลุ่มคือ กลุ่มผู้นำชุมชน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่วางแนวทางในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของชุมชน ดังนั้นการพัฒนาผู้นำ หรือองค์กรโดยการให้ความรู้ สนับสนุนให้มีการศึกษาชุมชนของคนอย่างละเอียด แล้วสนับสนุนการดำเนินการหรือกิจกรรมใดๆ ของชุมชน พร้อมทั้งมีการติดตามประเมินผลเป็นครั้งคราว เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาศักยภาพต่อไป

โดยการพัฒนาควรได้รับการสนับสนุนจากรัฐทางด้านวิชาการ ข้อมูลอย่างใกล้ชิด หากแต่ไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการ อาจคอยช่วยเหลือการดำเนินการและติดตามตรวจสอบผลที่ได้รับเป็นครั้งคราว

6) สนับสนุนการทำเหมืองฝายขนาดเล็กแทนโครงการชลประทานขนาดใหญ่ ในความเป็นจริงพื้นที่ศึกษาบริเวณ โครงการฝายเชียงรายไม่ได้ขาดแคลนน้ำอย่างมาก อาจมีการขาดแคลนบ้างในช่วงฤดูแล้ง หากแต่ก็มีน้ำท่วมในฤดูฝน และจากหลักการธรรมชาติที่น้ำตกจะไหลตลอดเวลา การทำฝายน้ำล้นขนาดเล็กเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง และปล่อยน้ำล้นเมื่อมีปริมาณน้ำสูงขึ้นในหน้าฝน น่าจะเป็นแนวทางแก้ไขอีกทางหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดผลกระทบน้อยกว่าการสร้างเขื่อน หรือฝายขนาดใหญ่

7) ระวังการวางการใช้ทรัพยากรภายในพื้นที่ทุกกรณี ภายในพื้นที่ศึกษามีการใช้ทรัพยากรน้ำ ดิน เพื่อการเกษตร การท่องเที่ยว การก่อสร้าง ทำให้เกิดสิ่งสกปรก สารเคมีที่เป็นพิษ (จากการทำการเกษตร) ตะกอนดิน (จากการฉุดทราย, การพังทลายของดินจากการกัดเซาะของเรือท่องเที่ยว) ทำให้สิ่งมีชีวิต เช่น พันธุ์ปลาในแม่น้ำกก พืช ได้รับผลกระทบไปด้วย

หากมีมาตรการการจัดการที่ดีเท่ากับเป็นการป้องกันและรักษาคุณภาพของน้ำ ส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

8) ควบคุมอัตราการพังทลายของดิน โดยการหาวิธีที่จะลดการกัดเซาะหรือการพังทลายของดินให้มากที่สุด อันจะส่งผลประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตในแม่น้ำกก

9) การมีส่วนร่วม ในการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นควรให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคในการวางแผนการจัดการ ติดตามประเมินผลในทุกขั้นตอน เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุด เพราะเป็นการได้รับความร่วมมือจากบุคคลในชุมชน เป็นการเริ่มต้นการพัฒนาจากข้างล่าง แทนวิธีการพัฒนานโยบายจากเบื้องบน เป็นการเข้าถึงความต้องการของชุมชน โดยตรงจากการวางแผนผ่านทางภูมิภาค